

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

RITA-ränne töopakett 5 uuringute põhijäreldused ning soovitused koolidele

RITA-RÄNNE
projekt

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

Koolikogukonna tugi uussisserändajatele

RITA ränne töopakett 5 soovitusel koolidele

Erinevast rahvusest ja kultuurikontekstist õpilased ja pered rikastavad kooli, ent võivad oma positiivse potentsiaali rakendamiseks ning probleemolukordade vältimiseks vajada spetsiaalset tähelepanu. Tuleb arvestada, et uustulijate kohanemine on keeruline protsess (1), milles võib paratamatult ette tulla pingeid ja kohanemiskasusi. Eri taustaga õpilaste puhul võib halvimal juhul tekkida ka konflikte, polariseerumist ning radikaliseerumist.

Järgnevad soovitusel võtavad kokku RITA rände projektis kogukondade ja lõimumise töopaketi autorite poolt koolide suunal tehtud uurimis- ja arendustöö tulemused ning tutvustavad materjale, mida saab uustulijate kohanemise toetamisel ning radikaliseerumise ennetamisel kasutada. Uustulija ehk „rändelapse“ puhul on erilisi tunnuseid (nt vähene/puuduv keeleoskus või kultuurilised erisused), millega arvestada. Samas käsitleme soovitusel ka teemasid, mis on olulised kõigi õpilaste ja koolipere liikmete heaolu seisukohalt nagu koostöö perega või toetava koolikogukonna arendamine. Ehkki antud projekti raames on välja töötatud ka radikaliseerumise märkamise ja sellega tegelemise tööriist (2), ei tohi näha radikaliseerumises üksnes teistsuguse etnilise taustaga õpilaste probleemi. Seega ei ole materjalid ja soovitusel rakendatavad ainult uustulijate, vaid on mõeldud ka üldisemalt koolikogukonnas suhete arendamiseks.

Kool kui üks kohanemise ja lõimumise „ankur“

- Uussisserändajate lõimumise üheks põhiliseks takistuseks on vähesed või puuduvad sidemed ja suhted kohalikega, mida on uussisserändajate endi kogemuste põhjal keeruline saavutada (1). Lõimumise „aknad“ on olukorrad, mis aitavad luua sidemeid kohalike inimeste ja institutsioonidega ning saavutada kogukonda kuulumise kogemusi. Koolil on oluline roll lastega uussisserändajatest perede sidustamisel: laste kaudu sotsiaalsete sidemete tekkimine (ehk lõimumise „aknad“, mida kool saab pakkuda) on uuringute põhjal uussisserändajate peredele väga väärtuslikud (3,4).
- Selliseid „aknaid“ pakkuvaid organisatsioone võib nimetada „ankruteks“, mis toetavad kogukonnas sotsiaalse kapitali ja võrgustike tekkimist ja püsimist ning pakuvad tuge teatud kollektiivse kogukondliku identiteedi kujunemiseks. Lisaks koolile võivad „ankruks“ olla näiteks töökoht, vabaühendus, korteriühistu, raamatukogu, spordiklubi jne.
- Et kool aitaks „ankruna“ lõimumisele kaasa, peab ta suutma erinevaid inimesi ning keele- ja kultuurikogukondi kokku tuua. Näiteks venekeelse uussisserändaja jaoks võib venekeelne kool olla küll kohanemisel tõhusaks „ankruks“, ent see ei aita pikemas perspektiivis kaasa eesti kultuuriruumi ja mitte-vene-emakeelega kogukondadega lõimumisele. Seetõttu on oluline koolides Ühtse Eesti kooli mudelite rakendamine (5).
- RITA projekti üks fookus on sisserändajate kontaktidel kohalike kogukondadega. Kogukonnad sh koolikogukond vajavad Eestis teadlikumat tähelepanu ja arendamist.

Kooli mõtestamine kogukonnana ning kogukonnasuhete arendamine

- Koolid on seni end kogukonnana mõtestanud ning kogukonnasuhteid kujundanud erineval määral. Kooli toimimine kogukonnana vajab üldiselt rohkem teadlikku arendamist.
- Koolikogukonna määratlemine on paindlik, kuid üldjuhul kuuluvad sinna kooli töötajad, õpilased, hoolekogu liikmed, lapsevanemad, vilistlased, endised kooli töötajad. Sõltuvalt koolist võivad kogukonna hulka kuuluda ka haridusametnikud (nt valla haridusspetsialist), noorsootöötajad, huvikoolide ja -ringide juhendajad, kooli ümbruses elavad inimesed jne.
- Kogukonda kuulumine ei pruugi olla inimeste jaoks aktiivselt teadvustatud. Seda näitab ilmekaimalt see, kuidas kogukonnad aktiveerivad mingi väljakutsega silmitsi seistes: näiteks kui kooli ähvardab sulgemine või konkureeritakse hoovi renoveerimiseks kaasava eelarve konkursil. Koolides on samas mitmeid orgaanilisi kogukonda kokku toovaid ja tugevdavaid tegevusi: kooli juubelite tähistamine, vilistlaste kokkutulekud, abiturientide lõpetamised, üldkoosolekud jne.
- Kogukondade teadlik arendamine ja toetamine on ka Eestis üha rohkem teadvustatud: kogukonnajuhid ja -arendajad tegutsevad omavalitsuste, organisatsioonide, linnaosade juures. Meie soovitus on mõtestada igat kooli kogukonda teadlikumalt just kogukonnana ning kasutada rohkem kogukonna potentsiaali: vt täpsemaid koolitus- ja arutelumaterjale, kuidas seda koolis teha (6).
- Kogukonna kujunemiseks ja püsimiseks peab sel olema kogukonna liikmeid siduvaid elemente, milleks on mitmeid võimalusi: näiteks jagatud identiteet („meie“-tunne), paikkonnaga seotus (geograafilise paigaga seotud traditsioonide ja emotsionaalse tähendusega kohtade hoidmine), institutsiooni/ taristu tugi, ühine tegutsemise eesmärk, liikmete head suhted ja seotuse tunne jne. Kooli kogukonna dimensioonide üle mõtlemisel soovitame kasutada projektis välja töötatud juhendmaterjali ja harjutusi (6).

Kontakt ja koostöö uussisserändajast perega ja lapsevanemate kaasamine

- Õpetajate, spetsialistide ja õpilaste koostöö erinevate kogukonna liikmetega ning kogukonnaga seotud osapooltega on väärtuslik ressurss, mis aitab kaasa hariduse omandamisele ja pakkumisele. Kogukonna vundamendiks on avatud koostöö õhkkond – kogukonna liikmed peavad tundma, et nende panus on väärtuslik ning neil peab olema võimalus panustamiseks. Selleks soovitame kasutada kaasavaid ja koosloomelisi meetodeid (7).
- Lapsevanemate kaasamine tihendab kooli ja kodu koostööd ning pakub häid võimalusi koolielu edendamiseks ja elavdamiseks. Näiteks võivad lapsevanemad aidata kaasa kooli arendamisprotsessis (planeeringud, vahendite hankimised), õppetöös (külalistunnid, huvitundide juhendamine, ekskursioonid), huvi- ja vaba aja tegevustes (pidude korraldamine). Kool saab ka ise pakkuda vanematele võimalusi osaleda koolitustel või lastega ühistegevustes. Osalustunnet kasvatab ning eri perspektiive võimaldab näha ja arvestada näiteks see, kui kutsuda õpilasi ja lapsevanemaid arutlema kooli visiooni ja arendamise üle, kusjuures oluline on tekitada segarühmades arutlemist.

NÄIDE 1:

2018. aasta sügisel pakuti kolmes Eesti koolis sisserrännanud peredele õpitubasid „Tere, kool!“. Ehkki projekti põhieesmärk oli formaalselt keeleõpe, aitasid õpitoad luua sisserrännanutel tihedama kontakti kooli, eesti haridussüsteemi ning teiste lapsevanematega. Integratsiooni SA poolt keeleõppe väikeprojektide alt rahastatuna toimus Tallinna Kunstigümnaasiumis, Püha Johannese Koolis ja Randvere Koolis igaühes seitse õppepäeva. Näiteks Tallinna Kunstigümnaasiumis osalesid kooli enda personali sisustatud eriteemalistes töötubades vanemad koos lastega (iga kord u 5 peret, kokku 15-20 inimest). Projektist osa võtnud perede rahvused ja ka Eestis elatud aeg olid erinevad – näiteks üks itaalia pere oli saabunud Eestisse alles paar kuud varem. Korraldajate kui ühe intervjuueeritud pere hinnangul tekkis programmis nii kooli kui ka vanemate vahel hea kontakt, lapsevanemad jagasid ka omavahel infot, suheldi.

- Eesti koolid on lapsevanemaid kui kogukonnaliikmeid kaasanud pigem vajaduspõhiselt ning see ei ole olnud süsteemne – mõningates koolides on korraldatud üritusi, kaasatud muukeelseid vanemaid koolitöösse, korraldatud keelekohvikuid. Vanemate järjepidev kaasamine ja pühendamine koolielu tegevustesse võimaldab vanematel olla toimuvaga paremini kursis, pakkuda ideid ja panustada. Koolikogukonda aktiivselt panustamine aitab tugevdada lapsevanemate omavahelisi kontakte.
- Laste kaudu suhtlemine ja kontaktide loomine on uussisserrändajate jaoks väärtuslik ressurss (3,4). Soovitame toetada seda mentorperede (sõbraperede vms) süsteemiga, kus uussisserrändajad saavad ühe vabatahtliku pere, kes nendega suhtleb ja vajadusel aitab. Selline süsteem töötab näiteks Taanis.

NÄIDE 2:

Taanis saavad vabatahtlikud pered endast teada anda, misjärel viiakse kokku üks Taani pere ja üks sisserrändajate pere. Kõigepealt käib sisserrändajate pere Taani pere juures lõuna- või õhtusöögil. Tavaliselt kutsub sisserrändajate pere seejärel Taani pere enda juurde sööma. Eesmärk on viia sisserrändajad kokku tavaliste taanlastega, kes ei ole ametnikud, kellele nendega tegelemise eest makstakse (vt rohkem rahvusvaheliste näidete ülevaatest (8)).

- Eri rahvusest lapsevanemate kaasamiseks on väga erinevaid võimalusi. Ehkki kultuurilised erisused võivad tekitada takistusi ja suhtlusbarjääre (keel, kultuurilised tavad jne), on teistsuguse taustaga inimestel pakkuda palju väärtuslikku. Sisserrändajatest lapsevanematel võib-olla motivatsiooni ning ajalisi võimalusi, et panustada kooliellu ja koolikogukonda, kuid kaasamise initsiatiiv peab tulema kooli poolt. Tulemuslikule koostööle aitab kaasa see, kui koolil (klassijuhatajal, sotsiaalpedagoogil) on perega piisav kontakt ning arusaam pere tugevustest ja kohtadest, kus pere vajab tuge. Sisserrändajate peredel on väga erinevad taustad ning nende tundma õppimine ning kontakti loomine nõuab tähelepanu. Tutvumiseks sobib näiteks avatud vestlus, kus küsida vanemate oskuste, huvide, varasemate kogemuste ja panustamise võimaluste kohta. Vestlusel tuleks tutvustada ka kooli ja iseennast (et vestluses tekiks loomulik tasakaal ega mõjuks ülekuulamisena). Avatud vestlus ning vanemate/pere tugevuste kaardistamine on väga oluline, et leida kokkupuutepunkte ning võimalusi vanemaid kaasata, anda neile võimalus olla kasulik. Kogukonda omaks võtmisel ongi oluline, et uustulija on kogukonna jaoks „nähtav“ (seeläbi tekib kooliperel kogemus, et rändetaustaga inimene on „tuttav võõras“), loob kogukonna jaoks väärtust: kui inimene pakub midagi kogukonnale juurde

või haakub kogukonna huvidega, võetakse ta kiiremini omaks. Kogukonna jaoks nähtav ja kasulik olemiseks napib uustulijal võimalusi – sellised võimalused ei pruugi tekkida iseenesest ning neid on vaja teadlikult fassiliteerida ehk hõlbustada (nt. kutsuda kooli jõululaadale oma kultuuriruumi kuuluvaid toite või maiustusi tutvustama). RITA projekti raames on ideedest tegevusteni jõudmise toetamiseks näiteks välja töötatud ideekaardid ja nende kasutamise juhend (6), perede kaasatuse hindamiseks võib kasutada välja töötatud töölehte (6).

- Kogukonnasuhete hõlbustaja roll on aidata kaasa suhete tekkele ja kujunemisele olukorras, kus potentsiaalselt kogukonna moodustavate inimeste vahel suhted puuduvad või on nõrgad, pingelised või konfliktised. Hõlbustaja sisulist rolli täidavad koolis erinevad spetsialistid nagu klassijuhataja või sotsiaalpedagoog. Soovitame mõtestada selliseid tegevusi teadliku hõlbustamisena – see lisab tegevustele kaalu ning süsteemsust.
- Kohtumised ja läbirääkimised kooli juhtkonna ning rändetaustaga inimeste kogukonna esindajate vahel võimaldavad leida lahendusi keerukatele kultuurispetsiifilistele teemadele (nt tähtpäevade tähistamine õppetöö raames; tantsimine ja rahvuslike mängude mängimine; riietus). Sellistel vestlustel läbi räägitud põhimõtted ja kokkulepped tuleks sõnastada kirjalikult. Nii on tulemus püsivam ja inimeste vahetudes on olemas pidepunkt, millest lähtuda. Uute uustulijate või koolipersonaliga saab need põhimõtted uuesti läbi rääkida ja vajadusel muuta/täiendada.

Spetsialistide võrgustumine

- Õpetajate õpikogukonnad või võrgustikud koolis, piirkonnas või ka riigi tasandil soosivad toimivate lahenduste leidmist ning probleemide varast märkamist ja lahendamist. Uussisserändajatega tegelemisel võivad tekkida üpris spetsiifilised küsimused, mille arutamine sarnast kogemust omavate inimestega on väärtuslik, sest võimaldab saada uusi ideid ning vältida potentsiaalseid vigu.
- Soovitame luua selleks õpetajate ja spetsialistide võrgustiku. RITA projekti raames korraldatud töötubades osutus kogemuste jagamine ja koostöö väga tänuväärseks. Näiteks alustasid samas piirkonnas paiknevad koolid ühist programmi uussisserändajatest lastele. Et mõlemas koolis oli rändelapsi suhteliselt vähe, pakkus üheskoos tegutsemine rohkem võimalusi (projekt KOVile, sobiv hulk inimesi, et teha väljasõite jne).
- Tehke koostööd teiste koolidega ka selleks, et õpetajad saaks jagada oma kogemusi ning vahetada informatsiooni keerulisemate juhtumite kohta (konfliktid, radikaliseerumise ilmingud), mis on koolis aset leidnud. Sellistele kohtumistele võib kaasata ka muid partnereid (politsei, psühholoog, noorsootöötajad, KOV esindajad).

Õpilaste omavahelised suhted

- Kaasõpilased saavad olla uustulija jaoks kohanemise hõlbustaja funktsioonides. Selles aitavad teadlik rollikujundamine (tugiõpilane) või ka mitteformaalsamad huvipõhised grupimoodustamised (näiteks huvitunnid või muu huvitegevus). Tuleks soodustada õppeprotsessis õpilaste n.ö segarühmades töötamist (9). Õpilaste omavahelist hakkamasaamist tuleks jälgida ning vajadusel toetada. Näiteks on Eesti koolidest häid

näiteid uussisserändajatele nn tugiõpilaste pakkumisest. Ühes koolis kasutati süsteemi, kus õpilased tutvustasid uuele klassikaaslasele seda, kuidas koolis asjad käivad ning kutsusid teda kaasa kohtadesse, kus neile endile meeldib käia. Sellised kontaktid on kahtlemata olulised, mistõttu peaks sellist suhtlemist (mis paljudel juhtudel tekib ka iseenesest) vajadusel toetama. Eraldi tähelepanu ja tuge võivad vajada ka nn tugi- või mentorõpilased. Praegu koordineerib tegevust enamasti kooli huvijuht. Samas võiks tugiõpilastele pakkuda regulaarseid toetavaid-informeerivaid grupidöö vormis kohtumisi nt psühholoog või mõni õpetaja, kes on ise teises kultuuris elamise kogemusega või rändetaustaga. Kohtumised täidavad mitmeid eesmärke, nt võimaldavad teada saada suhtlemis-, kohanemiskustest, rändetaustaga lapse ja tugiõpilase vajadustest.

- Lastel ja noortel on omavahelise kontakti saamiseks palju võimalusi: globaalne noortekultuur või olemasolev kapital nagu näiteks akadeemilised, sportlikud, kunsti- kultuurilised võimed (10). Oluline on need õpilastes ära tunda ning luua kontekste, kus need saaksid võimalikult loomulikult avalduda. Ehkki teise emakeele ja välimusega laps võib paratamatult klassis teistest eristuda ning seda erinevat tausta tasub tutvustada ja teadlikult väärtust anda, siis tuleks sellega olla ettevaatlik. Uussisserändajatest lastele ei pruugi meeldida, kui nende teistsuguse tausta tutvustamine on „spetsiaalne“ tegevus, mis suunab neile eriliselt tähelepanu. Parem on integreerida rändetausta rakendamise võimalusi loomulikuna õppetöösse. Näiteks toimus see suurepäraselt projekti puhul, kus teadmised eri riikidest ja kultuuridest olid loomulikuna vajalikud ülesande lahendamiseks. Kõnekas on ühe enamusrahvusest poisi kommentaar: „Meil on vedanud, et Maya käib meie klassis, sest ta on egiptlane... me teeme projekti erinevatest riikidest ja ta aitab meil teha seda palju paremini“. (11)
- Uute õpilaste ja teiste ühtekuuluvustunnet tuleks toetada praktiliste ühistegevuste kaudu. Kontaktide tekkele kohalike elanike ja sisserändajate vahel aitab kaasa sisserändajate osalemine kohalikele elanikele tavapärasest tegevustest ja ettevõtmistest, kus siis ühistegevuse pinnalt tekib paratamatult kontakt erineva taustaga inimeste puhul. Nii näiteks makstakse kõigil Taani saabuvatel pagulasest lastel kinni hobitegevus ning seda eelkõige selleks, et neile näidata, kuidas Taanis inimesed omavahel tuttavaks saavad. Enamasti taanlased kohtuvad ja loovad suhteid just erinevates ühingutes tegutsemise kaudu, mistõttu on oluline ka uustulijatest lapsed võimalikult varakult sellesse mustrisse kaasata, et nad kõrvale ei jääks. Lisaks osalustasule toetatakse lapsi ka vastava riietuse ja muu varustusega (8).

Mitte-traditsiooniline koostöö ja olukordadele innovatiivsete lahenduste leidmine

- Koolikeskkonnas tuleb igapäevaste tegevuste käigus välja ootamatuid olukordi, pingeid ja õpilaste ning õpetajate tegevustega seotud vajadusi. Intervjuud kuues Eesti koolis näitasid, kuidas keerukatest olukordadest on saanud alguse uued tegevused ja kokkulepped. Nendest räägiti kui edulugudest ja võimalustest (1). Lahendusteni jõudmisele aitab kaasa:

- 1) Kui lastevaheliste pingete ja konfliktide juhtumid jõuavad kooli töötajateni, kes asuvad olukorrale pikemaajalist, edasiviivat ja koolikogukonnatunnet loovat lahendust leidma. Ei keskenduta karistusele, probleemi kiirele lahendamisele ja vaigistamisele.
- 2) Kui õpilasi ja õpetajaid kaasatakse võrdselt rändetaustaga õpilaste koolikogukonnas ja kohalikus kogukonnas kohanemisse (sh õpetajad võivad saada infot ja abi õpilastelt, teistelt spetsialistidelt jne).
- 3) Kui kohanemise-lõimumise teemasid ja erineva kultuuritausta, kombestiku, keelega õpetajate, koolitöötajate (sh köögitöötajate), õpilaste kogemusi, kompetentse ja huvialasid hinnatakse kui ressursse ja neid lõimitakse õppetöösse (erinevate rahvuste muinaslugude, legendide, kombestiku, keele tutvustamine), koolikogukonna ühistegevustesse.

Pingete/konfliktide ennetamine ja lahendamine

- Konfliktivabale koosõppimisele aitavad kaasa kultuuritundliku õpetamise põhimõtteid (5). Etnilised ja rassilised stereotüübid on konfliktide eelduseks ning nendega on mõistlik läbi õppeprogrammi tegeleda. Seega tuleks suurendada teadlikult õppeprogrammis teadmiste mahtu mitmekultuurilise maailma kohta (geograafia, keeled, ühiskonnaõpetus, kehaline kasvatus jne). Immigrantide ja kohalike inimeste eduka lõimumisprotsessi oluline osa on väärtusõpetus. Erinevatest väärtustest on olulisemad sallivus, sooline võrdsus, ühine riigi-identiteet, vägivallatus, inimeste võrdõiguslikkus, mis tuleks lisada õppeprogrammi. (9)
- Oskus lahendada konflikte on vägivalla vähendamise strateegia oluline osa. Selle oskuse arendamiseks on oluline arendada õpetajate ja teiste koolitöötajate vastavaid oskusi, korraldada oskusi arendavaid mänge ning toetada kiusamise (vägivalla) vaba kooli liikumist. Soovitatud on kursused vägivallavabade oskuste arendamiseks probleemide lahendamisel. (9)
- Oluline on anda õpetajatele teadmisi ja oskusi, kuidas nad saavad panustada üldisesse radikaliseerumise ennetusse õppetöö raames (nt käsitlema demokraatlikke ühiskonna väärtusi, arendama õpilastes kriitilist mõtlemist, oskus käsitleda vastuolulisi ja tundlikke teemasid klassiruumis). (9)
- Väga suur riskide allikas on tunnetatud ebavõrdne kohtlemine ja diskrimineerimine. Igasuguses suhtluses koolis on vajalik pöörata tähelepanu, et nii õpilased kui vanemad tunnetaksid, et neid koheldakse õiglaselt. (9)

Radikaliseerumise varajane märkamine ning ennetamine

Ussisserändajatega seotud konfliktide ja radikaliseerumise ohtude piisavalt varajaseks märkamiseks ning tõhusaks sekkumiseks soovitame kasutada RITA projekti raames välja töötatud juhendit (2). Üldisemate soovitusena võiks koolides pöörata tähelepanu järgnevale:

- Parandada õpetajate ja muu koolipersonali teadlikkust radikaliseerumise ohumärkidest, sh online keskkonnas. Tavaliselt on just pere ja kool need, kes esimesena ohtu märkavad – kui õpilane näiteks muutub äkitselt palju poliitilisemaks või religioossemaks või isoleerib end sotsiaalselt. Ärge andke hinnangut paari üksiku tunnuse põhjal, vaid hinnake tervikpilti: millised on õpilase mõtteavaldused ja käitumine koolis kui ka näiteks internetis?

- Viige läbi riskihindamine: veenduge, et mõistate koolis riske, mis võivad kaasneda õpilaste radikaliseerumisega (nt äärmuslik käitumine, vaimne ja füüsiline vägivald) ja suudate nendele riskidele asjakohaselt reageerida (2). Hinnangust lähtuvalt looge või täiendage olemasolevaid tegevusjuhendeid, kuidas koolipersonal peaks tegutsema, kui märgatakse mõne õpilase radikaliseerumist (keda teavitada, millal teavitada, mis infot jagada, kellega teha koostööd).
- Olge teadlikud, kes on teie kohalik võrgustik ja partnerid radikaliseerumise juhtumite lahendamisel. Määratlege selgelt ära, mis on kooli roll radikaliseerumise juhtumite lahendamisel ning mis on teiste partnerite roll. Tehke koostööd oma piirkonna noorsoopolitseiga, kes suudab teile jagada praktilist teavet, mis aitavad teil teie piirkonnas valitsevaid riske paremini mõista.
- Mõelge läbi ja pange paika, kuidas on teil korraldatud informatsiooni jagamine probleemsete õpilaste osas koostööpartneritele. Koolidel peaks olema selge, miks, millist informatsiooni ja kuidas peab riskikäitumisega noorte kohta partneritega jagama (KOV, politsei, sotsiaaltöötaja, lapsevanemad jne). Oluline on mitte üle-reageerida ning austada õpilase privaatsust, sest ohumärgi esinemine ei tähenda alati, et laps on radikaliseerumas, vaid need märgivad võivad viidata ka muudele probleemidele (nt depressioon, lihtsalt protest kõige vastu). Kõiki radikaliseerumise ohumärke tuleb alati hinnata koos muude teguritega ning arvestades isiku tausta ja ümbritsevat keskkonda (2).
- Juhul, kui suhtlete õpilastega sotsiaalmeedias, tasub pöörata tähelepanu sellele, kas õpilane võib olla radikaliseerumise suhtes vastuvõtlik ja haavatav; mida õpilane sotsiaalmeedias postitab ja jagab; kellega õpilane sotsiaalmeedias suhtleb; milline meediatarbija õpilane on. Vt ohumärkide ära tundmiseks radikaliseerumise märkamise juhendit (2).

Viited:

1. Narusson D, Uibu M. Sotsiaalsete kogukondade kujundamise võimalused Eestis: koolide ja uussisserändajate kogemused. RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2019.
2. Maasing H, Salvet S. Äärmuslik vägivald ja radikaliseerumine koolis – 10 vastust, mida õpetaja peab teadma. RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2020.
3. Kilpatrick S, Johnson L, King TJ, Jackson R, Jatrana S. Making connections in a regional city: Social capital and the primary social contract. *Journal of Sociology*. 2015;51(2):207–20.
4. Moskal M. Language and cultural capital in school experience of Polish children in Scotland. *Race Ethnicity and Education*. 2016;19(1):141–60.
5. Rääsk M, Rääsk E, Järv S, Kirss L, Palginõmm K, Pedaste M. Ühtse Eesti kooli mudeli väljaarendamine Eestis. RITA projekt; 2020.
6. Narusson D, Uibu M. Kool kui uussisserändajate toetaja, kaasaja ja ankurkogukond. Kogukonna arendamise materjalid. RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2020.
7. Uibu M, Narusson D. Kuidas kaasata kogukonnas erinevaid osapooli? Kuidas kasutada koosloomelisi meetodeid ja viia läbi koosloome töötubasid? RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2020.
8. Beilmann M, Narusson D. Rahvusvaheline kogukondade teenuste-praktikate kaardistus lähtuvalt kogukondlike ja sotsiaalsete suhete kujundamise potentsiaalst. RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2020.
9. Nahkur O, Maasing H, Ainsaar M. Etniliste konfliktide ja radikaliseerumise ennetamise soovitusel koolidele. RITA-RÄNNE projekti materjalid; 2020.
10. Webb A, Alvarez P. Counteracting Victimization in Unequal Educational Contexts: Latin American Migrants' Friendship Dynamics in Chilean Schools. *Equity & Excellence in Education*. 2018;51(3–4):416–30.
11. Devine D. Mobilising capitals? Migrant children's negotiation of their everyday lives in school. *British Journal of Sociology of Education*. 2009;30(5):521–35.